

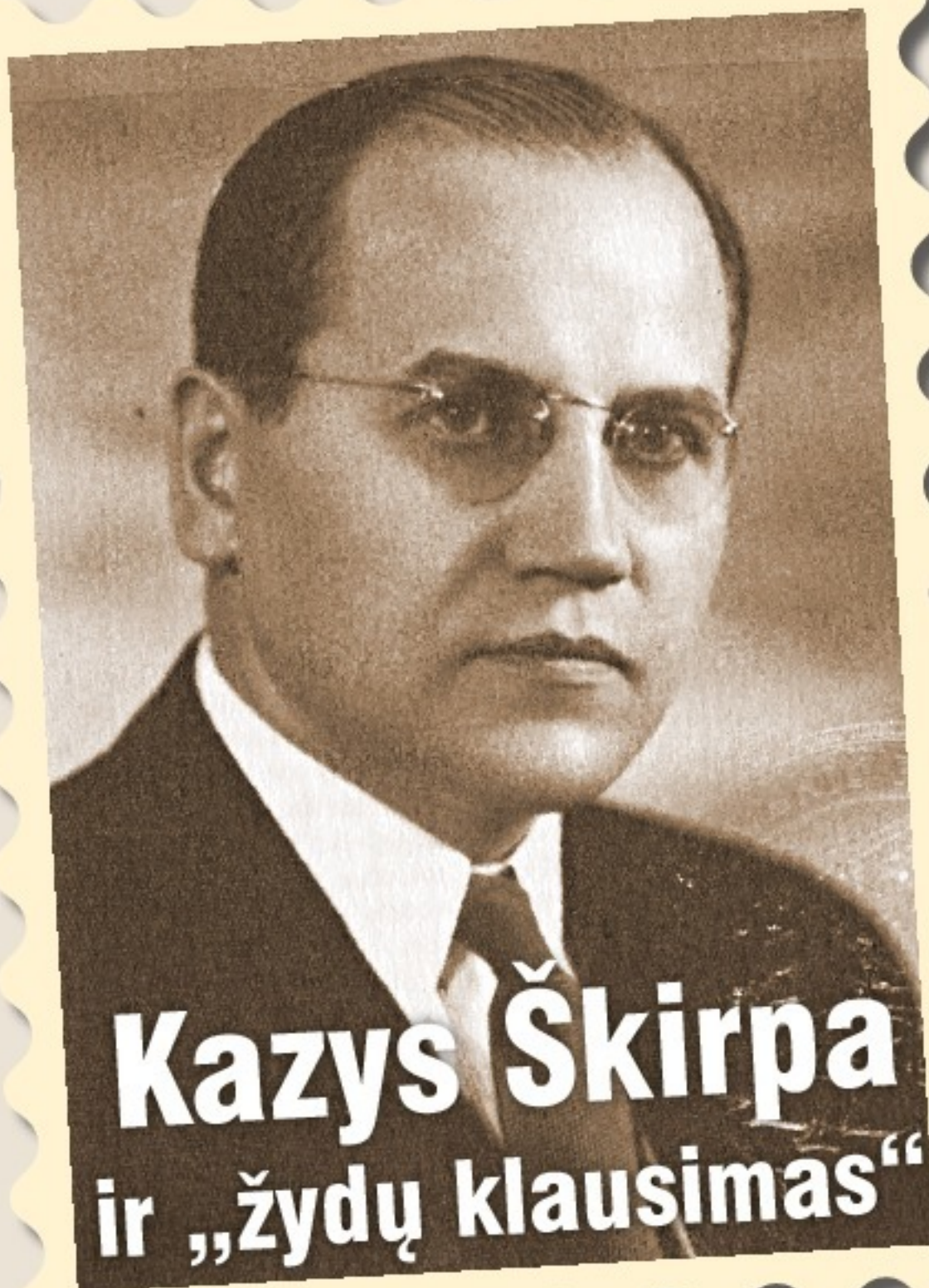
veidas

2,45 EUR / 2017 balandžio 5 / Nr. 14

www.veidas.lt

ATRASTI VASARIO 16-OSIOS AKTO
LIETUVIŠKAS IR VOKIŠKAS RANKRAŠČIAI **10 p.**

EUROPOS SAJUNGOJE PALEISTAS
„BREXIT“ LAIKRODIS **26 p.**

Kazys Škirpa
ir „žydų klausimas“

Pažinkime Kazį Škirpą iš

Prasminga skaityti ir viešinti Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) vado, 1941 m. sukilėlių paskelbtos nepriklausomos Lietuvos ministro pirmininko Kazio Škirpos (1895–1979) veiklos apžvalgą „Kovok! Pastangos gelbėti Lietuvą 1939–1941“ ir jo dokumentų archyvą.

Andrius KULIKAUSKAS
VGTU Filosofijos ir komunikacijos katedros lektorius

Apsimindamas vadovauti kovai prieš sovietų okupaciją, Kazys Škirpa nurodė dvi gaires: 1) nepriklausomybę ir 2) Lietuvą be žydų. Apie šiuos pagrindinius tikslus jis rašė Berlyne 1941 m. kovo 24 d. datuotame dokumente „Lietuvai išlaisvinti nurodymai“. Šis dokumentas, kurį K.Škirpa laikė savo seife ir davė ryšininkui Mykolui Naujokaičiui išmokti mintinai, buvo itin slaptas, nes jame išdėstytas nuo nacių slepiamas dalykas – Lietuva skelbs nepriklausomybę, net ir naciams nesutikus.

Kartu duodamas nurodymas išvartyti žydus. Šiais laikais tai vadinama etniniu valymu ir kvalifikuojama kaip nusikaltimas žmonijai, bet ir anais netolimaais laikais tai suvokta kaip baisenybė. K.Škirpa visiškai atsakingas už tokio tikslo kėlimą:

„Labai svarbu šia proga nusikratyti ir nuo žydų. [...] Juo jų daugiau šia proga iš Lietuvos pasišalins, tuo bus vėliau lengviau baigti nuo žydų nusikratyti.“

kurti!“, kurį 1940 m. liepos 22 d. jis pateikė Peteriui Kleistui, užsienio reikalų ministro Joachimo von Ribbentropo padėjėjui, Lenkijos ir Baltijos šalių ekspertui. (Dok. XXXV).

Ten matome ir kitą K.Škirpos savybę – apdairaus diplomato siekį pirmiausia išsiaiškinti su nacijs, kas priimtina abiem pusėms: pavyzdžiui, sąvoka „Naujoji Lietuva“ ar minėtame projekte pirmą kartą minimas Lietuvių aktyvistų frontas.

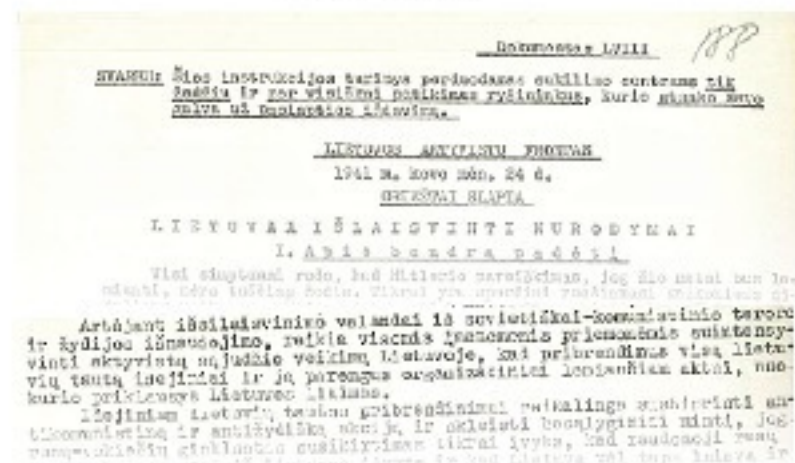
Sutaręs dėl šių dalykų, K.Škirpa buvo pasirengęs savo tautiečius tinkamu metu iškilmingai apšviesti. Šūkis „Kovok!“ skamba baigiant kalbą, kurią jis pasakė 1940 m. rugpjūčio 14 d., apleisdamas Lietuvos pasiuntinybę Berlyne (Dok. XXVI).

„Tegyvuoja Naujoji Lietuva ir laisvoji lietuvių Tauta!“ – paskutiniai tos kalbos žodžiai. Naujoji Lietuva – Hitlerio projektuotos Naujosios Europos dalis. K.Škirpa vylėsi, jog nacijs būtų priimtina ir netgi naudinga, kad Lietuva būtų nors kiek nepriklausoma – kaip, tarkime, Slovakija. Jis suprato, kad Naujojoje Lietuvoje žydams vietos nebus.

K.Škirpa pasižymėjo šaltu strateginiu mąstymu, kuris dominavo ieškant sprendimų lietuvių tautai sunkių akimirka. Jis suvokė, kad karo pradžia bus patogi proga išvartyti kuo daugiau žydų, o kartu būsių lengviau išjudinti lietuvius imtis ginklo kurstant neapykantą prieš žydus negu prieš sovietus ar savus komunistus. Juk K.Škirpa kaip niekas kitas priešinosi okupacijai nuo pat sovietų invazijos pradžios, o „Lietuvos aidas“ straipsniai tuo metu atspindėjo daugelio lietuvių susitaikymą su aplinkybėmis: Prezidentui Antanui Smetonui pabėgus, Justą Paleckį ir liaudies vyriausybę sveikino Seimas, kariuomenė, šauliai, savanoriai, veteranai, kooperatyvai, krikščionys demokratai, socialdemokratai, pavasarininkai ir verslininkai. Daugumai lietuvių sovietai buvo tie, kurie grąžino Vilnių, o naciai 1939 m. nuo Lietuvos atplėšė Klaipėdos kraštą. Ar tik nebus taip, kad sovietų okupacijos baisybėms ryškėjant (areštai, turto nusavinimas) mes, lietuviai, patys savęs ėmėme gėdytis, užtat buvo išskirti „svetimieji“ žydai – atpirkimo ožiai.

K.Škirpa suprato, kad dauguma Lietuvos žydų nebuvo komunistai. Slapta grįžęs iš Kauno, 1940 m. liepos 1 d. jis ilgame laiške (Dok. XI) Lietuvos pasiuntiniams Jurgiui Šauliui, Stasiui Lozoničiui, Petriui Klimui ir Broniui Balučiui pastebėjo:

„Vieninteliai kas dar jaučiasi neblogai, tai yra žydai. Kad jų tarpe buvo ir atsidaro dabar

Nesutarimai Lietuvoje dėl K.Škirpos vardo jamžinimo (gatvių pavadinimų ir pan.) driekiasi į nacistinės Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo priešaušį, kartu duodami progų žaizdės ir moralės klausimams jautriems žmonėms apmąstyti, pavyzdžiui, K.Škirpos pasiūlytą paprastą šūkį „Kovok!“, kuriame susikryžiuoja jo asmeninės ypatybės ir tautų nelaimės. Šūkyje galime įžvelgti K.Škirpos kuklumą podraug su meile Lietuvai bei noru uždegti tautiečius savo įkvepiančiu atsidavimu. Užuot pakėlę dešinę ranką ir sveikinęsi „Heil Hitler!“, lietuviai turėjo ne minėti vietinį vadą (pavyzdžiui, „Šlovė Škirpai!“), o drąsinti vieni kitus ir skatinti bendram žygiui: „Kovok!“ Šį „mūsų šūkį“ K.Škirpa mini savo projekte „J talką naujosios Lietuvos

jo paties dokumentų

Kazys Škirpa

labai daug komunistų yra savaime suprantama. Bet apart to, prisibijodami Reicho, daugelis žydų, iš esmės gal ir ne komunistinio nusistatymo, velyja geriau dėtis su Sovietų Rusija ir pasiduoti komunizmui.“

Jautri tautybėms K.Škirpa vaizduotė leido jam įžvelgti, kad komunistų organizuojamuose mitinguose lietuviai dalyvauja neširdingai, o žydai širdingai. Savo žodžiais „dar vakar laižė lietuvių padus“, jis, matyt, atskleidžia šankstinį įtarimą, kad žydai bus ištikimi Lietuvos nepriklausomybei nė kiek ne ilgiau nei patys lietuviai. Jam krito į akis žydų nenuoseklumas, kai jie pradėjo užgaulioti buvusius Lietuvos pareigūnus.

Tuo tarpu jis pats leido sau nuosekliai kritikuoti Prezidentą A.Smetoną nuo 1939 m., kada pastarasis atsisakė Vilnių jėga atsiimti nacių Vokietijai užpuolus Lenkiją. Lietuvos labui K.Škirpa vienoje deklamacijoje rėmėsi Prezidento autoritetu, o kitose ant jo suvertė visas tautos nelaimes.

Iš tikrųjų judviejų santykis turėjo būti sudėtingas, nes K.Škirpa buvo vienas iš nedaugelio Lietuvos karininkų, gynusių Lietuvos demokratiją. Jis nepritarė 1926 m. pučui, po kurio A.Smetona tapo Lietuvos autokratu. Lietuvių aktyvistų fronto pavadinimas savo „aktyvumu“ prieštaravo A.Smetonos „pasyvumui“ ir telkė jo priešininkus: voldemarininkus, krikščionis

demokratų ir socialdemokratų, anksčiau susibūrusius į Lietuvių aktyvistų sąjungą. Bet K.Škirpa neįvertino toliaregiško A.Smetonos požiūrio, kad svarbi ne karo pradžia, o jo pabaiga, kai teks sėdėti prie taikos derybų stalo, kaip 1919 m. A.Smetona sėdėjo Versalyje su Augustinu Voldemaru ir kitais Lietuvos delegatais, tarp kurių buvo žydų atstovai Simonas Rozenbaumas ir Maksas Sokolovičius.

Parašęs ilgą laišką Lietuvos pasiuntiniams, K.Škirpa jau kitą dieną, 1940 m. liepos 2-ąją, pasikvietė pietų minėtą nacių planavimo „spyruoklę“ P.Kleistą. Šį domino lietuvių laikysena karo atveju. Kyla įtarimas, kad būtent K.Škirpa siūlė P.Kleistui išvaryti žydus, o ne atvirksčiai. 1940 m. liepos 15 d., kada Lietuva dar net nebuvo sovietų aneksuota ir įjungta į SSRS, o tik okupuota, K.Škirpa įteikė P.Kleistui „Atsišaukimo į lietuvių tautą“ projektą (Dok. XXXIV), kuriame nauja Lietuvos vyriausybė prisistato tokiais žodžiais:

„Be to lietuvių tauta bus apvalyta nuo svetimšalių rasės, kuri per šimtmečius savanaukiškai čiulpė lietuvių prakaito ir puslėtų rankų darbo vaisius, kaip dabar, taip ir priespaudos laikais praeityje Lietuvą visados ir visados išduodavo. Kaip žydai atsilygino lietuvių tautai už jos svetingumą ir humaniškumą, kiekvienas galėjo per paskutinįjį rusų raudonosios armijos okupaciją pakankamai persitikrinti. Tai, ką šie krikščioniškųjų tautų siurbėlės iš lietuvių tautos praeitais laikais išlupė, turi būti lietuvių tautai, ypač jos bėdniesiems sluoksniams – rankos ir žemės darbininkams – kaip daugiausiai Juos nukriaustais, įstatimdavystės keliu grąžinta atgal bendram lietuvių tautos labui.“

Šį atsišaukimą turėjo pasirašyti visi būsimosios vyriausybės ministrai, įskaitant tautiniais-nacionalinio auklėjimo ir propagandos ministrą. K.Škirpa tautinį auklėjimą suprato kaip neapykantos žydams kurstymą. Šiam reikalui ministru galėjo tapti Bronys Raila, kurį K.Škirpa paskyrė LAF propagandos komisijos pirmininku ir kuris 2015 m. už nuopelnus Kaunui ir Lietuvai iškilmingai perlaidotas Rašytojų panteone Petrašiūnų kapinėse.

Daugumai lietuvių sovietai buvo tie, kurie grąžino Vilnių, o naciai 1939 m. nuo Lietuvos atplėšė Klaipėdos kraštą.

B.Raila buvo savaip jautrus ir atsakingas – jis galiausiai išstojo iš LAF, kai K.Škirpa atmetė jo atsišaukimą Lietuvos kultūrininkams, kaip nepakankamai kovingą, ir pats parašė B.Railos stiliui visiškai nepriimtą „Žodį Kultūros Kūrėjams“ (Dok. L). ▶

► Beveik visi dvidešimt K.Škirpos parašytų atsšaukimų projektų puoselėjo neapykanta Lietuvos žydams. K.Škirpa suprato, kad propaganda yra profesionalų darbas, tad LAF pinigus jis skyrė B.Railai ir kitiems, taip pat ryšininkams, kurie rizikuodami gyvybe prasiškerbdavo į Lietuvą. K.Škirpa prisiminimuose rašo, kaip jis pasirūpino pasiuntinybės pinigų darbuotojams išmokėti avansu, dalį nurodymas kaip auką LAF reikmėms. Šiuos dalykus jis atvirai išdėstė savo 1941 m. balandžio 15 d. laiške Lietuvos įgaliotam ministeriui Vašingtone Poviliui Žadeikiui: „Šia proga dar noriu Tamstą painformuoti, jog iki šiol aš vengiau piniginių reikalų kreiptis į vokiečius, nei paskolos nei kita forma. ... Tāt iki to, manau, žūt būt turiu vengti jų pinigines paspirties, kad nepasidaryčiau jų belaisviu...“ (LCVA, f. MK-9, a.1, b.6, l.110)

K.Škirpos diplomatija: jis atsiklausdavo kitų, ypač autoritetingų, svarbias pozicijas užimančių Lietuvos diplomatų. 1941 m. gegužės 10 d. Stasys Lozomaitis palaimino: „Žydškas atsšaukimas tegul sau eina. Jeigu po to, kai 3 milij. lietuvių užrakino į kalėjimą, nukentės ir kiek nekaltų žydų, žemės drebėjimo nebus, pasaulis nesugrius.“ (LCVA f.668, a.1, v.734, l.199)

Petras Klimas

1941 m. gegužės 12 d. P.Klimas apsvarstė ir supeikė: „Atsšaukimų projektai visi geri, tik reikėtų pataisyti kalbą ir ją išlyginti, nes nepatogu kreiptis į tautą kiek šlubuojančiais posakiais. [...] atsšaukimo tonas ir tezes yra per švelnios. Bet tai nereiškia, kad toks atsšaukimas būtų tikrai reikalingas. Geriau bus jo neleisti, bet atėjus valandai viską vykdyti šimta kartų griežčiau.“ (LCVA f.MK-9, a.1, v.2, l.499–501)

K.Škirpos pasitarimas patvirtina įtarimus, kad ne vokiečiai reikalavo žydus švartyti, o jis pats tą sumastė ir jiems siūlė. Iš nacių okupuotos Lenkijos žydai nebuvo išvaryti, jie merdėjo getuose. Tačiau K.Škirpa iš savo kolegos P.Kleisto galėjo žinoti, kad žydus numatyta štremti į Sibirą. Vis dėlto K.Škirpa savaip laikėsi „kriščioniškos dorovės“, kaip kad parašyta LAF programoje. Tai suprastina kaip priesako „Nežudyk!“ paisyimas – jau verčiau baidyk, varyk.

Voldemarininkai suprato, kad tai „negyvenimiška“, kaip ir tai, jog naciams neprisigerins skelbdami Lietuvos nepriklausomybę. Jie apėjo K.Škirpą ir patys susidėjo su vokiečių saugumo tarnyba SD. Jono Pyragiaus vadovaujami 1941 m. liepos 23–24 d. surengė pučą neva prieš Lietuvos laikinąją vyriausybę, bet iš tikrųjų prieš Kauno karo komendantą Jurgį Bobelį, nes šis trukdė jiems žudyti Lietuvos žydus. Iš Karlo Jegerio ataskaitos akivaizdu, kad po to žydai imti masiškai žudyti.

Rugpjūčio 16 d. Lietuvos policijos vadovas Vytautas Reivytis nurodė sulaukyti visus žydų tužybės vyrus. Iki 1941 m. rugsėjo vidurio buvo nužudyta jau 65 tūkst. Lietuvos žydų. O tik tada, pasak Holokausto istoriko Christopherio Browningo, Hitleris ryžosi okupuotos Europos žydų išžudymui. Gali būti, kad Hitlerį padrasino įvykiai Lietuvoje. Lietuvos provincijoje visi žydai jau buvo iššaudyti, kai 1942 m. sausio mėn. Vanzė konferencijoje Holokausto vykdytojai pirmą kartą susirinko apsvarstyti „galutinio sprendimo“.

K.Škirpa savo prisiminimuose šioje vietoje plačiau mini žydus, nors LAF propagandoje jie yra pagrindinis neapykantos ►

3) Atsšaukimų projektai visi geri, tik reikėtų pataisyti kalbą ir ją išlyginti, nes nepatogu kreiptis į tautą kiek šlubuojančiais posakiais. [...] atsšaukimo tonas ir tezes yra per švelnios. Bet tai nereiškia, kad toks atsšaukimas būtų tikrai reikalingas. Geriau bus jo neleisti, bet atėjus valandai viską vykdyti šimta kartų griežčiau.“

Šaltiniai

K.Škirpos rankraščio kopijas autorius rado Lietuvos pasiuntinio Londone Broniaus Kazio Balučio archyve (LCVA f.648, a.2, b.581–582) ir pasiuntinybės Šveicarijoje pirmojo sekretoriaus Alberto Geručio archyve (VUB f.155–310). Šie rankraščiai atsirado Lietuvoje atgavus nepriklausomybę. Rankraščio dalys taip pat jau buvo žinomos sovietinės Lietuvos veikėjui Boleslovui Baranauskui bei istorikui Aldonai Gaigalaitėi ir laikomos Lietuvos komunistų partijos archyve. Mokslių akademijos bibliotekoje yra pluoštas generolo Stasio Zaskievičiaus išsaugotų dokumentų kartu su K.Škirpos 1942 m. gruodžio 1 d. Berlyne rašytu lydraščiu prof. Juozui Ambrazevičiui, Laisvosios vyriausybės ministro pirmininko pavaduotojui (MAB f.29, a.1287, b.1, l.1).

K.Škirpa šiuos dokumentus mini savo 1945 m. gegužės 30 d. rašytame laiške K.Balučiui ir kitiems pasiuntiniams (LCVA f.648 a.2 b.480 l.1–17). Rankraščių istoriją jis nušvietė 1965 m. pasikalbėjime su „Tėviškės žiburiais“, kai savo žmonos pusės seserės Vandos Neniškytės-Balsienės laidotu vėsa papasakojo, kaip jiniai Berlyne mašinėle surašė daugiau nei 1 tūkst. puslapių.

Aki vaizdu, kad 1973 m. K.Škirpa rėmėsi savo rankraščio kopija, kai JAV paskelbė dokumentinę apžvalgą „Sukilimas Lietuvos suverenitumui atstatyti“. Tačiau, kaip jau 1991 m. pasikalbėjime su „Akiračiais“ pastebėjo istorikas Saulius Sužiedėlis, dokumentų ištraukos neatitinka originalų, jo rasų Huverio institute, Edvardo Turausko archyve.

Iš tiesų, Lietuvos nacionalinėje M.Mažvydo bibliotekoje esančiame dar nesutvarkytame K.Škirpos archyve yra juodašalis, kurį „Nepriklausomos Lietuvos“ redaktorius Jonas Kardelis gražino K.Škirpai 1951 m. paskelbus jo straipsnių rinkinį „Sukiliminės vyriausybės genezė“. Jame išbrauktas LAF programos 16 punktai: „Lietuvių Aktyviųjų Frontas žydi tautinei mažumai Lietuvoje atšaukia sveikumą“, o tolesni punktai ponumeruoti. Matyt, pats K.Škirpa juodašalyje išbraukė, nes visuose kituose punktuose jo ranka Lietuvių aktyviųjų frontas sutrumpintas LAF, o būtent šitame punkte liko nesutrumpintas. LAF programą ilgai rašė filosofas Antanas Macosina. Ją paskui dar redagavo K.Škirpa ir Antanas Valiukėnas. Kauno LAF vadovai vėliau gynėsi, kad je šios programos niekad nematė. Tačiau Lietuvos nepriklausomybės atstatymo paskelbėjas Leonas Prapuolėnis savo kalboje generalkomisarui von Rentelnui rugpjūčio 6 d. ją išsiaiščiavo, įskaitant ir sveikatumo atšaukimą žydams. Jo kalbą pasirašė Kauno LAF vadovybė: div. gen. St.Pundzevičius, Gen. štabo plk. Iz.Kraunaišis, Gen. štabo plk. M.Mačiokas, dr. inž. Ad.Damušis, plk. J.Jankauskas, dr. inž. plk. J.Vėbra, K.Bauba, P.Žukauskas ir J.Valiulis. „Išlaisvintas Panevėžietis“ visą kalbą paskelbė Holokausto įkarštyje.

Savo 1942–1943 m. rašytų atsiminimų įžangos žodžiu K.Škirpa kviečia būsimus skaitytojus pasisakyti, ar eįjme teisingu keliu:

„Objektyvusis praeities tyrinėtojas ras, be abejonės, dar daug ką pasakyti ateiityje apie tai, apie ką šiandiena dar prisėina nuryti. Jis tik ilgiam laikui praėjus, kada dabartinė karo audra bus praėjusi ir pasaulis vėl aprimęs, galės, jokių pašalinų aplinkybių nebevaržomas, plačiau pasisakyti apie priežastis, privedusias Lietuvą prie nepriklausomybės praradimo, kas dėl to daugiausiai kaltas – mes patys, ar vien išorinės, nuo mūsų neparėjusios, aplinkybės, o taip pat ar kelias, nueltas Lietuvai atstatyti iki šiol buvo teisingas ir kodėl jis neprivedė prie pilno laimėjimo.“

Jo atsiminimų antra dalis „Lietuvos priskėlimo pavardimas“ baigiasi apmąstymu:

„Iš to, kas šioje apžvalgos skiltyje padituota, skaitytojas galės pats įsitikinti, ar iš viso, būta suvedžiojimo ir jei toks būtų buvęs, tai kas ką daugiau suvedžiojo: ar vokiečiai K.Škirpą, siekiami savo ekspansijos tikslų į ryus, ar K.Škirpa vokiečius, siekdamas Lietuvos nepriklausomybę atstatymo.“

► taikiny. Iš šios ištraukos matyti, kad jis žinojo, jog Lietuvoje žydų laukia baisus likimas. Prisiminimuose K.Škirpa šiaip žydų nemini, o štai vos ne visus lietuvius kaltina ir peikia.

Ašku, kad visa LAF propaganda prieš žydus buvo šlykštus melas, kuris, deja, mus veikia iki šių dienų, tarsi Lietuvos žydai būtų kažkuo nusikalte. B.Raila, pats niekad žydų neatsiprašęs, 1995 sausio 11 d. „Atgimime“ rašė, jog vis dar negirdėti, kad žydai būtų lietuvių atsiprašę! O Eglė Wittig-Marcinkevičiūtė 2015 m. rugsėjo mėn. „Kultūros baruose“ pakartojo jo mintį: „Iš žydų bendruomenės iki šiol negirdėti nė vieno oficialaus ar neoficialaus balso, kuris apgailėstautų ar atsiprašytų dėl „neproporcingai didelio“ žydų dalyvavimo sovietų struktūrose 1940–1941 m., šioms naikinant Lietuvos valstybę.“

Rugpjūčio 16 d. Lietuvos policijos vadovas Vytautas Reivytis nurodė sulaikyti visus žydų tautybės vyrus. Iki 1941 m. rugsėjo vidurio buvo nužudyta jau 65 tūkst. Lietuvos žydų.

Nesąmonė, kad saugumiečiai, kurie savęs iš viso gal net nelaikė žydais, būtų veikę žydų tautos vardu ir jos labui, galėjo jai atstovauti. Tuo tarpu lietuvių tautos valios reikėjai, nors ir demokratiškai nedeleguoti, – K.Škirpa, S.Lozoraitis, P.Klimas ir Stasys Raštikis Lietuvos vardu ir neva mūsų tautos labui laiminio nusikaltimus žmonijai.

Iš K.Škirpos rašytinio palikimo matyti, kad nuo 1941 m. gegužės vidurio jis liovėsi kurstyti neapykantą Lietuvos žydams. Deja, LAF propaganda suveikė. Laikina ministru pareigas ėjęs Juozas Ambrazevičius, taip pat Zenonas Ivinskis, Juozas Gimius ir Jonas Virbickas su redagavo pirmą laikraščio „Į Laisvę“ numerį, kuriame K.P. (Kapitono Pyragiaus?) vedamajame straipsnyje skatinama pasigailėti lietuvių pardsidavėlių, tuo tarpu žydai (vaikai, moterys, senoliai) tapatinami su bolševizmu – tai esąs vienas ir tas pats neperskiriamas dalykas.

Šis numeris buvo platinamas Vilijampolėje pogromo metu. Kauno LAF sulaikė kelis tūkstančius Lietuvos žydų ir Lietuvos laikinoji vyriausybė nurodė juos laikyti koncentracijos stovykloje, Kauno VII forte. Liepos 4–6 d. Kauno karo komendantas Jurgis Bobelis neprieštaravo esesininko K.Jėgerio įsakymui ir leido voldemarininkams vadovauti maždaug 3 tūkst. žydų ir lietuvių komunistų sąsaudymui be jokio teismo.

Šiuos įvykius privalo vertinti valstybininkai, karininkai, dvasininkai – ne vien istorikai, susitelkę Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre. Tikrai žmonės, suvokiantys, kada dera paaukoti savo gyvybę, gali to pareikalauti iš kito žmogaus, kaip antai profesionalaus karininko, karo teisės specialisto J. Bobelio arba katalikų vyskupo Vincento Brizgio, kuris teisinosi žydams: jei kunigai tada būtų bandę viešai užtarti žydus, patys galėjo būti lietuvių

„Dėl Kazio Škirpos veiklos Antrojo pasaulinio karo metais“

Išanalizavus Berlyno LAF organizacijos parengtose tekstuose sutinkamus antisemitinius teiginius, galima tvirtinti, kad jos nariai „žydų problemą“ sūlė spręsti ne genocidu, o išvarymo iš Lietuvos būdu. Tačiau L. Truskos nuomone, LAF atsisakymai buvo viena iš priežasčių, kodėl 1941 m. vasarą dalis lietuvių prisidėjo prie nacių nusikaltimų įsakymų vykdymo. Reikia pastebėti, kad karo išvakarėse Berlyno LAF nariai neturėjo jokios informacijos apie tai, kad naciai planuoja visiškai išžudyti žydus.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė,
http://genocid.lt/UserFiles/File/Pazymas/201510_skirpa_pazymas01.pdf

Ar reikėtų pakeisti Kazio Škirpos alėjos pavadinimą?

Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, sužinojusi apie Vilniaus savivaldybės rengiamą eilinę diskusiją – „Ar reikėtų pakeisti Kazio Škirpos alėjos pavadinimą?“, kuri vyks lapkričio 29-ąją, antradienį, 18 val. Vilniaus rotušės Kamerinėje salėje (Didžioji g. 31), šiek tiek nustabo, kodėl diskusijoje nedalyvauja žydų muziejaus direktorius, Prezidento sudarytos komisijos, tariančios sovietų ir nacių nusikaltimus, paminėtas, kitų „žydų“ organizacijų vadovai, kurie dalyvauja visokiuose komerciniuose projektuose, ar bet kuri organizacija, naudojanti pavadinime žodį „žydai“ arba „litvakai“, netgi jeigu veikia yra valstybės finansuojama ar joje paprasčiausiai nėra žydų, privaltėtų pasisakyti šia opia tema apie Škirpą. Kodėl nepakviesta į diskusiją daugiau istorikų, tyrinėjusių tą siaubingą žydams Lietuvos laikotarpį? Pagaliau pripažinta, kad Holokaustas yra visos Lietuvos tragedija, ne tik žydų. Sunku susitaisyti su įrodytais faktais, kad žydų žudynėse Lietuvoje dalyvavo daugiau lietuvių negu nacių, kad juos įkvėpė ir tokių didvyrių kaip K.Škirpa idėjos. Lietuvos žydai ne tik Lietuvoje, bet ir gyvenantys užsienyje, laukia šiandienos politikų, vadovų aiškios pozicijos.

<http://www.lzb.lt/2016/11/28/ar-reiketu-pakeisti-kazio-skirpos-alejos-pavadinima-2/>

2016 11 28

„Ar reikėtų pakeisti Kazio Škirpos alėjos pavadinimą?“ Šį klausimą Vilniaus tarybai kėlė jos narys Markas Adamas Hardidas. Aptarimą moderavo tarybos narys Darius Kuolys. Dalyvavo istorikai Rimantas Miknyš, Antanas Kulakauskas, Alfredas Rukšėnas, Simonas Jazavita, rašytojai Antanas Jbrnynas, Sergejus Kanovičius, žurnalistas Vidmantas Valušaitis ir Vėj „GO Vilnius“ vadovas Darius Uchys.

nulinčiuoti. Tikiu, kad dvi tokios aukos pačioje karo pradžioje būtų sudrausminusios visą lietuvių tautą, gal netgi nukreipusios istoriją kita linkme ir išgelbėjusios tūkstančius Lietuvos žydų.

Tam tiko tik pulkininkas K.Škirpa...

K.Škirpos šaltakraujiškai sumąstyta propaganda prieš žydus visiškai nesiderina su jo atsiminimais, kuriuose jis nuoširdžiai svarsto, kodėl iš tikrųjų Lietuva neteko nepriklausomybės ir kodėl jam asmeniškai teko vadovauti jos atstatymo kovai. Visos tolimesnės ištraukos – iš K.Škirpos atsiminimų kopijos, kurių saugojo B.K.Balutis (LCVA f.648, a.2, b.581).

„Naujoji Vyriausybė būtų rėmusis ne kuria nors viena partija ar partijų koalicija, bet visomis lietuvių tautos veiklosiomis jėgomis, kurias jau tada buvo K.Škirpa numatyta suburti į bendrą Lietuvos Aktyvistų Frontą, vieningos valios vadovaujamą. Tai buvo reikalinga ne tik greitam mūsų tautos politiniam konsolidavimui, bet ir santykiams su nacionalsocialistine Vokietija sumegsti ir išlaikyti, kadangi visos mūsų buv. politinės partijos, kaip pūtosios drauge su buv. mūsų krašto režimu į Lietuvos neutralumo dudą ir tuo būdu palydėjusios Lietuvos valstybę į katastrofą, minėtam uždaviniui netiko ir pasilikusios tik bereikalingai kaišiotų pagalius į Lietuvos atstatymo stipinūs.“

K.Škirpos teksto kopiją puošia Lietuvos nepaprastojo pasiuntinio Londone B.K.Balutis ranka rašytas ironiškas prieraišas: „Žinoma, tam tiko tik – p.K.Škirpa...“ Iš tiesų, retas lietuvis galėjo būti, iš vienos pusės, naciams priimtinas, o iš kitos pusės, atsidavęs kovoti už Lietuvos nepriklausomybę. K.Škirpos vertinimas:

„Gilios turi prasmės mūsų dainiaus žodžiai „kas už laisvę nekovoja, tas nevertas jos“. ... Turėjome valstybinę nepriklausomybę, bet jos negynėme. Todėl jos ir netekome.“

Vienas iš K.Škirpos rengiamo sukilimo tikslų buvo nuplauti šią gėdą:

„...politinė būtinybė ryžtingu tautos aktu ir kraujo aukomis nuplauti nuo mūsų krašto gėdos dėmę, kad sovietų okupacijai nebuvo pasipriešinta, atstatyti Lietuvos garbę, parodyti pasauliui, jog nepriklausomybės tikrai nesame išsižadėję ir sužadinti tautos jėgas bei pasitikėjimą savimi kovoje už laisvę ir savo valstybės atstatymą.“

Už Lietuvos nepriklausomybės pradžią turėjo atsakyti valdžia ir partijos.

„Valstybės pražudimo nusikaltimas kai kada švengia Temidės kardo, bet niekad istorijos sprendimo. Valdžia ir partijos, palydėjusios valstybę į pražūtį, pačios padaro sau mirties sprendimą. Jos nebeturi moralinės teisės toliau egzistuoti ir veikti tautos vardu. Kelias turi būti užleistas naujoms jėgoms ir naujiems politikos veiksniams, neapsunkintiems kompromituojančios praeities... Tokiuo nauju politiniu veiksniu, kuriam lemta buvo iš naujo iškelti Nepriklausomos Lietuvos vėliavą, K.Škirpa vaizdavo sau visas veikesniausias ir ryžtingasias mūsų tautos pajėgas, apsisprendusias prieš rusų

okupaciją nepasuoti ir žūt būt atgauti tai, kas iš kitų kaltės buvo prarasta.“

Taigi, LAF buvo nukreiptas ne vien Lietuvai atstatyti, bet ir prieš partijas.

„...viena iš pagrindinių mūsų valstybės žlugimo priežasčių yra buvęs mūsų vidaus politinio gyvenimo pakrikimas, partijų bacilų išugdytas.“

„...politinių partijų sistema veda ne prie tautos jėgų koncentracijos, bet prie jų decentralizacijos, taigi lemtingiems uždaviniams iš esmės netinkama.“

„Pagrindinė partijų sistemos žala yra ta, kad jos, kovodamos viena prieš antrą bei besirungdamos tarpusavyje dėl valdžios ir tuo tikslu, reikia ar nereikia, plakdamos kiekvieną krašto Vyriausybę, vistiek ar ji gera ar bloga, griaužia, kaip koks kirminas, pačius valstybės pagrindus: ne tik skaldo tautą, bet ir griauia patį valdžios autoritetą.“

Lietuvos vadovai nepasirūpino tapti nacių Vokietijai priimtini. Krikščionys demokratai klaidingai žvalgėsi į Lenkiją, liaudininkai ir kiti kairieji – į Sovietų Rusiją. O Prezidentas A.Smetona laikėsi neutraliteto politikos, nepagalvodamas, kad nesulaukus karo pabaigos sovietai gali visiškai sunaikinti lietuvių tautą. Užtat jis nesuartėjo su Vokietija ir jai 1939 m. užpuolus Lenkiją nepasinaudojo proga jėga atsiišti Vilnių. Jis Sovietų Sąjungos pavojų slėpė, nekėlė į viešumą, kad tauta pasiruoštų ir visas pasaulis girdėtų; nesikreipė į Vokietiją karinės pagalbos; iš anksto nemobilizavo ginkluotųjų pajėgų; neišdėstė jų taip, kad jos gintų šalį; o 1940 m. birželio 14 d. sulaukęs Maskvos ultimatumo nesiryžo įsakyti karinei vadovybei priešintis, bet leidosi į bereikalingas diskusijas su A.Merkio Vyriausybe, kurią K.Škirpa juo labiau kaltino:

Prezidentas Smetona pasakė: „Nacionalsocializmas yra vokiškas komunizmas. Tarp šių dviejų ideologijų yra daug bendra. Bet daugiausia – tarp Stalino ir Hitlerio...“

„Ši fatališka praeities įvykių bėgal apgailestaujant, čia tegalima pasakyti vieną: Tikrieji vadai išryškėja ne tada, kai yra lengva, bet tada, kai tenka susidurti su didesniais sunkumais... Sovietų ultimatumas buvo pastatęs mūsų buvusiąją krašto politinę vadovybę prieš tikrai sunkų klausimą, kuris reikalavo iš jos lemtingo apsisprendimo. Tokį apsisprendimą tegali padaryti tik stiprios dvasia ir tvirtos valios asmenybės. Kalbamasis naktinis posėdis parodė, kad stovėję tuo metu prie mūsų valstybės vairo asmenys šių ypatybių nepareikšė: nepajėgė priimti nei tinkamo nei vieningo sprendimo, bet iškriko, kaip Grigo bitės ir išsiskirstė kas sau į visas puses, palikę kraštą sunkiausiai jam momentu be politinės vadovybės...“

„...Vyriausybės nutarimą skaityti išvykimą į užsienį A.Smetonos atsistatydinimu iš ▶

► Respublikos Prezidento pareigų negalima atskinti kitaip, kaip revoliuciniu aktu, priešingu veikusiai Lietuvos konstitucijai. Užsienių politikos požiūriu tai buvo žalinga.“

Prezidentas A.Smetona pasakė: „Nacionalsocializmas yra vokiškas komunizmas. Tarp šių dviejų ideologijų yra daug bendra. Bet daugiausia – tarp Stalino ir Hitlerio...“

K.Škirpa tarsi liko ištikimas A.Smetonai, užtat išgyveno, kad Prezidentas paskui nelaikė jam duoto žodžio ir jo neskyrė ministru pirmininku.

„Toks A.Smetonos pasielgimas nepaprastai sukomplikavo reikalą ir verste vertė K.Škirpą nesilaikyti valdžios testinumo principo, kurio buvo norėta laikytis.“

Prezidentui A.Smetonai ir kitiems išvykus į Ameriką:

aišku, kad mūsų tautiečiams už vandenyno tokia politika galėjo būti sunkiai suprantama. ... Šitai galvodamas, K.Škirpa buvo 1941 m. sausio mėnesyje parašęs ilgoką orientacinį laišką skirtą L.Šimučiai asmeniškai. ... Tarp kita ko jis griežtai pasmerkė buvusių mūsų užsienių politikos linkmę, t.y. neitralumą. ... Laiško išsiuntimas buvo sukludytas daugiausia St.Lozoraičio pastangomis.“

Vis dėlto didžiausių neįautrumą Hitleriui parodė A.Smetona:

„Tikros gi „bombos“ susilaukta iš A.Smetonos gegužės mėn. pradžioje, kada E.Turauskas prisuntė iš Šveicarijos sekantį išrašą iš A.Smetonos interview duoto J.Tysliavai ir tilpusį šio pastarojo redaguojamame laikraštyje „Vienybė“ Amerikoje: ... Prezidentas Smetona pasakė: „Nacionalsocializmas yra vokiškas komunizmas. Tarp šių dviejų ideologijų yra daug bendra. Bet daugiausia – tarp Stalino ir Hitlerio...“ ... Tokio turinio interview, duotas Lietuvos Prezidento tuo metu, kada Berlyne buvo intensyviai dirba-

Naujoji Vyriausybė būtų rėmusi ne kuria nors viena partija ar partijų koalicija, bet visomis lietuvių tautos veikliosiomis jėgomis, kurias jau tada buvo K.Škirpos numatyta suburti į bendrą Lietuvos Aktyvistų Frontą, vieningos valios vadovaujamą. Tai buvo reikalinga ne tik greitam mūsų tautos politiniam konsolidavimui, bet ir santykiams su nacionalsocialistine Vokietija sumgesti ir išlaikyti, kadangi visos mūsų buv. politinės partijos, kaip pūtusios drauge su buv. mūsų krašto režimu į Lietuvos neitralumo duoną ir tuo būdu palydėjusios Lietuvos valstybę į katastrofą, minėtam uždaviniui netiko ir pasilikusios tik bereikalingai kailiotų pagalius į Lietuvos atstatymo stipinus.

Finoms, tauko tek — p. K. Škirpa. —

„Skaudžiai nusivilta. Minėtieji „aukų rinkėjai“, nuvykę į Ameriką, matomai, pamiršo jų gražius pažadus ir įsipareigojimus; iš jų nesusilaukta Berlyne nei vieno cento aukų.“

K.Škirpa suprato, kad remtis Hitleriu yra teisinga politika, nors daug kam nepopuliari:

„Ypač buvo baiminamasi, kad ji tokia atrodys Amerikos lietuviams. Šie mūsų tautiečiai gyvena kitokiose sąlygose ir galėjo nesiorientuoti apie tikrąją padėtį Lietuvoje. Nepatyrus ant savo kailio ką bolševizmas reiškia tikrumoje, jiems sunku buvo sau įsivaizduoti, kaip raudonasis rusų teroras buvo žiaurus.“

Amerikos lietuvius apšviesti sutrukdė Stasys Lozoraitis:

„...buvo apsispręsta siekti Lietuvos atstatymo pirmiausia Vokietijos pagalba, bei išnaudojant rusų-vokiečių karą, jei jis kiltų. ... Savaiame buvo

ma atstatyti Lietuvą pasinaudojant Vokietijos pagalba, reikė ne ką kita, kaip to darbo išsprogdinimą bei visų viėlių, į tą darbą sudėtų, sužlugdymą. Didesnio meškos patarnavimo niekas LAF padaryti negalėjo, kaip tas interview.“

K.Škirpa matė, kaip nyksta į Vokietiją repatrijavusių lietuvių savimonė. Lietuvos šviesuomenė mažai tikėjo nepriklausomybe:

„Konstatuota konkrečių atsitikimų, kad vokiečių saugumo pareigūnai patys klausinėdavo repatrijantų lageriuose uždarytus lietuvius inteligentus ir buv. mūsų kariuomenės aukštesnių laipsnių karininkus, kaip lietuviai vaizduoja sau Lietuvos ateitį ir ko jie norėtų. Tai reikė lyg ir savotišką plebiscitą. Lūdną buvo vėliau patirti, kad mažai kas šitai kvociamų asmenų drįsdavo užsiminti apie lietuvių tautos teisę į savo nepriklausomą valstybę.“

Antro plano veikėjas H. Flašenbergas

Iš K. Škirpos prisiminimų

Rytą iš Kauno sulaukiau pirmosios „raudonosios kregždės“. Tai buvo H. Flašenbergas, žydas, daug metų iki to laiko tamavęs arba šiaip talkinęs pasiuntinybei. Jis buvo žurnalistas. Mano pirm-takai – dr. J. Šaulys, V. Sidzikauskas – rekomendavo Flašenbergą kaip vertingą ir gabų spaudos darbuotoją. Ir aš pats, kuomet 1938 m. gruodžio mėnesio pabaigoje perėjau Berlyno pasiuntinybę, palikau Flašenbergą joje dirbti ir kelis kartus net užtariau jį kaip žydą prieš nacius, nors jis ir nebuvo Lietuvos pilietis. Iš pasiuntinybės jį buvau atleidęs prieš porą mėnesių, nes jaučiau, kad toliau jam likus pasiuntinybėje tai gali pasibaigti jam ir jo šeimai liūdnei, nes kilo rimtas pavojus iš nacių pusės, o aš nebeįstengčiau jo apginti. Atleisdamas jį iš pasiuntinybės, pasirūpinau, kad gautų darbą ELTA, Kaune. Taigi buvau išsiskyręs su juo žmoniškai ir draugiškai. Deja, teko juo nusivilti.

Atvykęs liepos 27 d. iš Kauno, jis atvežė iš URM diplomatinį paketą. Jo nurodymu man atiduoti, aiškindamas, jog aš nebesąs pasiuntinybės šefas ir kad jam, Flašenbergui, Kaune buvo įsakmiai nurodyta paketą įteikti vienam iš pasiuntinybės konsulinio skyriaus tarnautojų, kurį kaip tik prieš dieną buvau grąžinęs į URM centrą. Pabrėždamas, jog Flašenbergas labai klįsta, nebelaikydamas manęs tuo, kuomet esu, pareikalavau tuoj atiduoti man paketą. Paketą paplėšęs, jame tarp susirašinėjimų radau du nelegalius dokumentus. Pirmą, įsakymo J. Kajedkui perimti pasiuntinybę ir notifikuoti Ausw. Amtui mano atšaukimą iš Lietuvos pasiuntinio pareigų patvirtinimą ir antra – P. Glovackio pačiam Flašenbergui išrašytą tamybinių Lietuvos užsienio pasą su nurodymu peršpinti jam reikiamas vizas vykti, rodos, į Braziliją. Kadangi, kaip minėjau, Flašenbergas nebuvo Lietuvos pilietis, tai neteisėtai išrašytą pasą jo akivaizdoje suplėšiau ir išmečiau į šiukšlių krepšį. Aš pasakiau, jog savo poelgiu jis padarė nusikalstamą netojumą mano atžvilgiu, kaip legalaus Lietuvos pasiuntinio ir

įgalintojo ministerio Berlyne, taigi ir Lietuvos valstybės atžvilgiu, ir dar pridūriau, jog aš nebegalėsiu užstoti jo prieš nacius. Dėl ankščiau mus siejusių simpatijų patariau Flašenbergui nedelsiant pranykti iš Berlyno. Tačiau po šio pasikalbėjimo Flašenbergas dar kurį laiką liko Berlyne. Atrodo, jog mano globa jam nebebuvė reikalinga, nes jis, matyt, jau naudojosi sovietų ambasados globa.

<http://www.selfeasers.net/wiki/Holocaust/Book>

H. Flašenbergas 1923 m. Berlyne

Sausio 15 d. vakare vėl įvyko didelis protesto susirinkimas Hererhause. Pirmininkas piktu balsu pranešė, kad visi protestai nieko nepadėję, nes lietuviai jau šiandien esą užėmę Klaipėdą, o prancūzų kariuomenė nieko nedariusi, kad Lietuvą sudrausytų. Paskaitė griežtą protesto raštą ir prašė jį priimti atsisojimu. Po to pirmininkas pasakė, kad protestas priimtas vienbalsiai, išskyrus tris ponus, kurie neatsisoję, nes jie esą Lietuvos pasiuntinybės atsiųsti kaip šnipai. Pasigirdo pikti balsai, kur tie šnipai esą, kad jiems galėtų atsilyginti. Tų žodžių pabūgęs, pasiuntinybės spaudos atašė Flašenbergas, žydų tautybės, pradėjo bėgti iš posėdžio salės. Kai kurie jūžę demonstratoriai veržėsi iš sudų jį pagauti ir jam atsilyginti. Pirmininkas turėjo daug vargo juos nuraminti, kad jie nedarytų jokių neapgaltotų žygių, kurie galėtų pasunkinti Vokietijos jau ir taip sunkią politinę situaciją. Tad Flašenbergui pavyko išbėgti be aprankytų šonkaulių. Be jo, tame posėdyje buvau aš bei pasiuntinybės sekretorius Pranas Gizas; kadangi mes buvome nepažįstami ir nebėgome, mums nieko blogo nenutiko.

Iš Lietuvos diplomato Martyno Anyso (1895–1974) prisiminimų, „Kultūros barai“, 2014, nr. 2
http://www.kulturosbarai.lt/uploads/news/id70/KB_2014_02.pdf

Andrius Kulikauskas

Gimė 1964 m. Kalifornijoje. 1993 m. Kalifornijos universitetas San Diego jam suteikė matematikos daktaro laipsnį. 1997 m. grįžo gyventi į Lietuvą. Nuo 2016 m. VGTU dėsto filosofiją.

Paauglystėje susipažino su Lietuvos žydų palikūniais. Lietuvių dalyvavimą Holokauste pradėjo tirti 2012 m. Išsiaiškino, jog Los Andželo lietuvių šeštadieninėje mokykloje jam klaidingai aiškino, kad už viską atsakė vokiečiai: lietuvius vertė šaudyti; tai darė tik padugnės.

2014 m. litvakų kultūros konferencijoje skaitė pranešimą „Atsakomybės tyrimas: kaip lietuviai skriaudė litvakus?“ A. Kulikauskas įvardijo, kas, jo nuomone, buvo Lietuvos žydų išžudymo sumanytojai iš lietuvių pusės. Tai SS urterštumliureris, SD pareigūnas nacių okupuotoje Lietuvoje Richardas

Valdemaras Šveicaris (Valdemaras Baranauskas), Lietuvos policijos departamento direktorius 1941–1944 m. Vytautas Reivytis, Lietuvos aviacijos majoras Jonas Pyragius.